

УДК 159.922

СИМВОЛІЧНЕ КОНСТИТУЮВАННЯ СУБ'ЄКТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПСИХОТЕРАПІЇ

В.Р. Дорожкін

доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи
Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України
v.dorozhkin1975@gmail.com

Дорожкін В.Р. Символічне конституювання Суб'єкту як результат психотерапії. Одним з результатів сучасної психотерапії є об'єктивація і присвоювання пригнічених або витіснених суб'єктностей, усвідомлення й символізація несвідомих бажань. У статті запропоновано спеціальне поняття для цього ефекту психотерапії, докладно описана послідовність психотерапевтичного процесу, яка призводить до даного результату. Запропонований в тексті роботи термін «символічне конституювання Суб'єкту» дозволяє не тільки описати додатковий параметр результативності психотерапії, але і розкриває дискурсивні механізми трансформації бажань з реєстра Реального в Символічне. Текст ілюстрований прикладом з психотерапевтичної практики, який відображає роботу з метафорою в терапії.

Ключові слова: результат психотерапії, символічне конституювання суб'єкту, несвідомі бажання, робота з метафорою в психотерапії.

Dorozhkin, V.R. Symbolic construction of subject as a result of psychotherapy. Among the results of contemporary psychotherapy are objectivization and assignment of suppressed and repressed identity, recognition and symbolization of unconscious desires. In this article special concept of this psychotherapy's effect is introduced and leading to such result sequence of psychotherapeutic process is described in details. Suggested term of "Symbolic construction of Subject" in the text allows to describe additional parameter of psychotherapy effectiveness and discloses discursive mechanisms of desire transformation from register of Real to Symbolic. Text is illustrated with an example from psychotherapeutic practice, that reflects work with metaphor in the course of therapy. In the article highly important is correlation of symbolic construction of Subject with traditional concepts classical and structural analysis, such as transference, analysis of discourse, registers of psychics etc. Correlation of these concepts let me specify their meaning from the point of view of therapeutic efficiency, and additionally define meaning of psychotherapeutic process' separate phases. View on symbolic construction of the Subject as self-redefinition of the Subject as a result of sequence of intentional behavioral and oral acts, in which Subject objectifies and arrogates to itself suppressed and repressed identity, allows to comprehend human psychics' needs in advanced way and specifies orientations of psychotherapeutic work. Symbolic construction let us integrate subconscious identities in unified "I" of a client and reveal it as multiple being.

Keywords: result of psychotherapy, symbolic construction of subject, unconscious desires, work with metaphor in psychotherapy

Постановка проблеми. Конституювання суб'єкта – актуальне поняття динамічної психотерапії, яке спочатку виникло у філософії постмодернізму Ф. Гваттарі, Ж. Делез, Ж. Дерріда, М. Фуко та в структурному психоаналізі Ж. Лакана. Своєю появою це поняття зобов'язане кільком моментам. По-перше, в ХХ ст. уявлення про суб'єкта трансформувалися кілька разів і пройшли шлях від класичного протиставлення Суб'єкта Об'єкту до появи таких дихотомій, як Суб'єкт-Інший (Суб'єкт несвідомого – безліч усіх фрустрованих і витіснених суб'єктностей людини [9]). Зокрема, постмодернізм обґрунтував ідеї про «смерть суб'єкта», про деперсоналізації Суб'єкта і про одночасне існування множинного Суб'єкта. У філософії постмодерну поняття деперсоналізованого і множинного Суб'єкта були виведені зі сфери психопатології, і їх почали розглядати як варіант психічної норми [5]. По-друге, з'явився сам термін «конституювання», який увійшов у науковий обіг завдяки Е. Гуссерлю і розробленому ним філософському підходу – феноменології. Конституювання Е. Гуссерль розумів як «інтенціональну діяльність свідомості по формуванню своїх предметностей як структур сенсу» [1]. Ж. Лакан досліджував конституювання суб'єкта в різних реєстрах і описав Суб'єкт несвідомого (Іншого) [9, 10]. По-третє, розвиток у Франції структурного психоаналізу Ж. Лакана відкрив можливість трактувати структуру психіки за допомогою трьох реєстрів: Реального, Уявного і Символічного.

Мета статті – дослідити і описати процес символічного конституювання Суб'єкту як результату психотерапії.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Символічне конституювання суб'єкта як результат психотерапії вперше ми виявили на початку 2000-х рр. [8], а потім досліджували в ряді наших робіт і спільних з іншими авторами публікаціях [5-8]. Під символічним конституюванням Суб'єкта (СКС) або конституюванням Суб'єкта в реєстрі Символічного ми розуміємо перевизначення Суб'єктом самого себе в результаті послідовності

інтенціональних поведінкових або мовних (дискурсивних) актів, в яких Суб'єкт об'єктивує і привласнює пригнічені або витіснені суб'єктності. Самі суб'єктності спираються на внутрішні бажання людини, які виступають векторами їх розвитку. Це завжди суб'єктності бажань. Вони є частинами Суб'єкта бажання, динамічно поєднуються в ньому і розкривають його як множинну сутність.

У більш ранній нашій спільній роботі [5] було показано, що в психотерапії частини множинного Суб'єкта клієнта отримують укорінення і розвиток в дискурсі. Також ми встановили, що СКС клієнта – це не тільки перевизначення Суб'єктом самого себе, це ще і можливість реінтегрувати пригнічені і витіснені бажання. Реінтеграція бажань відбувається за рахунок: а) формування переносних відносин з психотерапевтом, в яких ці бажання розкриваються; б) усвідомлення самих пригнічених або витіснених бажань; в) їх подальшого включення в простір сім'юсфери клієнта.

СКС відбувається в реєстрі Символічного, в полі мови, яке дозволяє вмістити, усвідомити і привласнити амбівалентні бажання пригнічених і витіснених суб'єктностей. Результатом стає СКС. Реєстр Символічного виступає альтернативою реєстру Уявного і відображає природу багатовимірної психіки більш повно (про поняття багатовимірності психіки можна подивитися, наприклад, в [4, 11]).

СКС задає можливість досліджувати будь-які альтернативи, допускати суперечливі один одному вибори, і вони уживаються в наших ментальних просторах (термін Дж. Дінсмора [4]) і не взаємовиключають, а взаємодоповнюють і збагачують один одного. Втілити ці можливості в психотерапевтичному просторі дозволяє поле мови, в якому розміщуються і усвідомлюються несвідомі змісти, бажання і позиції клієнта.

СКС стає підсумком будь-якого психотерапевтичного процесу, в якому психотерапевт працює з психікою як цілісністю. Наша психіка побудована таким чином, що в ній поєднуються любов і ненависть, моногамність і полігамність, прагнення до сепарації і потреба в злитті, утвердження себе в житті і спокушання смертю. Психоаналітик Х. Кехеле на супервізійній групі, яка відбулася в рамках конгресу «Психоаналіз любові» (Київ, 2012), озвучував таку ідею: в психотерапевтичній роботі з особами, засудженими за педофілію, необхідно надати символічне простір для тієї частини особистості і бажань засудженого, які пов'язані з педофілією. При цьому Х. Кехеле наполягав, що подібний простір не повинен бути ворожим, схильним до морального осуду і репресій. Тільки в безпечних відносинах особи з педофілічними нахилами зможуть висловити у дискурсі свої бажання і, внаслідок цього, познайомляться з їх витоками, навчаться не лише усвідомлювати, приймати їх, але і протистояти їм, освоюють методи соціально прийнятною символізації своїх «особливих» бажань. Внутрішньопсихічне навантаження у них знизиться, що знизить ризик подальшої патологізації їх поведінки. В рамках нашої термінології можна сказати, що вони символічно конституують свою «суб'єктність педофіла», усвідомлено інтегрують її як частину цілісної особистості і набувають нових способів контролю і розрядки напруги, пов'язаної з цією частиною.

Важливим підсумком СКС є те, що об'єктивація в просторі мови пригнічених і витіснених суб'єктностей не тільки перекиває, збагачує і розвиває Суб'єкта, а й призводить до розрядки його несвідомих бажань. Переживання бажань в переносних відносинах, їх промовляння і артикуляція в терапевтичному просторі – це символізація і певна реалізація енергії цих бажань. «Важливо відзначити, що людина в своєму життєписі не тільки подає себе, вона одночасно себе конститує, структуруючи свій життєвий досвід. Так формується розповідна ідентичність...» [15]. Обговорювання того чи іншого бажання, тим більше його багаторазове обговорення з терапевтом, знижує спонукальний потенціал цього бажання. Якщо мова йде про «заборонені» бажання, то зниження їх напруженості зменшує і ступінь їх імперативного впливу на особистість. Це визначає значення СКС. Клієнт інтегрує пригнічені і витіснені суб'єктності, розширює власний сім'ютичний простір за рахунок нових смислів і розумінь і набуває додаткові кошти символізації «заборонених» бажань, які пов'язані з дискурсом і відносинами, але не з простором безпосередніх вчинків. Іншими словами, клієнт розширює набір засобів вираження пригнічених і витіснених суб'єктностей і пов'язаних з ними бажань до символічного реєстру.

Можливість задоволення «заборонених» бажань в просторі психотерапевтичного дискурсу без їх «реального втілення», дозволяє нам зрозуміти наступний важливий факт: існує кілька альтернативних шляхів розрядки енергії пригнічених або витіснених бажань. Останні можуть бути реалізовані Суб'єктом в трьох незалежних реєстрах: Уявному, Символічному або Реальному. У

реєстрі Уявного «заборонені» бажання можуть бути реалізовані тільки непрямим чином під прикриттям психологічних захистів: проєкції, проєктивної ідентифікації та ряду інших. Наприклад, людина вибудовує стратегію поведінки в стилі допомоги іншим і створює умови або можливості для задоволення бажань суб'єктів, які важать для нього більше, ніж він сам для себе. Подібна поведінка описана нами як «альтруїстичний невроз» [6]. Даний спосіб непрямой розрядки енергії несвідомих бажань відводить людину від її глибинної суті, але, тим не менш, забезпечує опосередкований контакт з власними пригніченими і витісненими потягами.

У реєстрі Реального реалізація бажань пряма і невідстрокована. Стан задоволення при цьому тотальний та неструктурований. Самого ж Суб'єкта бажання немає як такого. Задоволення носить безсуб'єктний, позаособистісний характер. Випробувати його можливо уві сні, в психозі або в дитячому віці, що не відображає повсякденність соціалізованого дорослого Суб'єкта. Наближення до подібних переживань трапляються і тоді, коли суб'єкт відчуває певні психічні стани вперше. Наприклад, перший оргазм, перше відчуття польоту при стрибку з парашутом, перше сп'яніння тощо. Спільним у цих ситуаціях є те, що самі відчуття ще не пізнані Суб'єктом, не структуровані для нього, вони знаходяться поза його мовного поля, виникають тотальним потоком, затоплюють особистість, перемикають її в реєстр чистої перцепції. Якщо говорити про більш специфічні бажання з реєстра Реального, то до них можна віднести, наприклад, інцестуозні бажання, пов'язані з первосценою; бажання розчинитися в світі, сформованому «океанічним почуттям»; ранні нумінозні переживання та ін. Подібні бажання наповнені фантазіями про тотальне задоволення, жахом і обриваючею ці стани заборонаю. Це завжди амальгама несвідомих психічних станів і почуттів, що можуть бути символізовані тільки в фантазмі. Сама символізація є функцією Символічного реєстру, що дозволяє розглядати його як альтернативу реєстру Реального. Символічно задовольняючи пригнічений або витіснений позив, нужду, бажання, клієнт знижує рівень внутрішньої напруги. Сказане має особливе значення для тих бажань, які знаходяться під соціальним заборонаю. Наприклад, витіснені бажання інцестуозного плану, пригнічені почуття ненависті до близьких або до самого себе, фантазії, пов'язані з первосценою, потяг до смерті тощо. Стратегічно і терапевтично коректніше символізувати, ніж задовольняти у реальній поведінці.

Для того щоб досягти СКС в ході психотерапії, необхідно пройти ряд етапів, в процесі яких клієнт не тільки починає розуміти свої витіснені і пригнічені суб'єктності, а й отримує можливість за рахунок переносних реакцій зайняти позицію символічного задоволення «заборонених» бажань. Розглянемо ці етапи докладніше.

1. Клієнт приходить на психотерапію і розповідає свою ситуацію.

Сама ситуація суб'єктивно для клієнта представлена як проблемна, яка має низку внутрішніх складнощів. Клієнт повідомляє: «Моя проблема в тому-то і в тому-то ... У мене такі-то труднощі». У той же час, прихована механіка ситуації складається не із «знаних» труднощів. У глибинно-психологічному підході прийнята точка зору, що клієнт не усвідомлює свою справжню проблему. І більш радикально: «психотерапія закінчується тоді, коли клієнт навчився правильно говорити про свої проблеми» [9]. На початкових етапах терапевтичного спілкування клієнт досить віддалено розуміє суть своїх глибинних складнощів. Він може диференціювати свої переживання, описує ситуацію, яка у нього склалася, але упускає внутрішню психічну динаміку своїх станів. Клієнт «лле воду», говорить «порожньою мовою» (термін Ж. Лакана), і це не приносить йому полегшення. Навпаки, у нього народжуються почуття туги, втоми, повторення одного і того ж. І якщо психотерапевт не допоможе йому знайти справжні причини труднощів, ці стани не пройдуть. І що робить психотерапевт? Він надає клієнту «достатньо місця» в просторі психотерапії: уважно слухає, задає повертаючі до суті справи питання, аналізує – загалом, знаходиться на шляхах розуміння глибинних смислів людини, яка до нього звернулася. При цьому, скільки б і про що клієнт не говорив, СКС у нього не відбувається. Пов'язано це з тим, що в просторі психотерапії ще не створені відповідні умови.

2. Між клієнтом і психотерапевтом формуються особливі переносні відносини, завдяки яким терапевт потрапляє в систему значущих інших клієнта.

Розвиток перенесення можна описати таким чином: розповідаючи терапевту про особливості свого життя, про значущих для себе людей, згадуючи найбільш емоційно важливі, часто травматичні події, клієнт актуалізує цілий конгломерат найяскравіших почуттів. Почуття ці клієнт пов'язує з психотерапевтом. Клієнт переносить на терапевта не тільки певні переживання, але і

очікує від останнього реакцій, типових для значущих фігур з власного минулого. Клієнт перевидає колишній раніше досвід відносин і буквально відтворює його в новій ситуації. При цьому він переживає стан певного психічного регресу, коли він більш вразливий і чутливий. Згодом переносні реакції стають сильнішими, набувають виражених невротичних забарвлень, а сам психотерапевт потрапляє в систему значущих інших клієнта.

В процесі розвитку описуваних феноменів психотерапевт продовжує допомагати клієнту у визначенні його сутнісних несвідомих бажань, в просторі говоріння при яких можливо СКС.

3. Терапевт за допомогою інтерпретації вводить в простір сеансу пригнічені і витіснені бажання клієнта, знайомить його з Іншим Я.

Іншого Я психотерапевт вводить не тільки за допомогою інтерпретації, але також завдяки уточнюючим питанням, повторюючи або навіть акцентуючи окремі частини клієнтського дискурсу, промовляючи і посилюючи почуття клієнта, займаючи провокативну позицію, пропонуючи клієнтові метафори, що несуть терапевтичний сенс та ін. В різних психотерапевтичних традиціях користуються різними методами. Наприклад, системні сімейні консультанти використовують техніку «контрольованого посилення симптому», в рамках якої людину просять максимально докладно розвинути свій симптом (особливо «заборонений», пов'язаний з почуттями провини і сорому), продумати всі його наслідки, розписати, як дане посилення симптому вплине на життя і т.п. [17]. У гештальт-підході застосовують метод аналізу сновидінь, коли клієнту пропонують стати тим чи іншим образом сну, відчувати цей образ, вжитися в нього [14]. В аналітичній психології К.Г. Юнга користуються технікою зустрічі з тіньовими аспектами особистості і т.д. Психоаналітичні підходи в психотерапії не допускають використання запозичених технік. Але і в цих напрямках існують методи, результатом дії яких стає СКС. Крім згаданих інтерпретації і тлумачення, психотерапевт пропонує клієнту психоаналітичну конструкцію, використовує метафори, що пом'якшують опору клієнта. Крім того, аналітичне мовчання і відповіді «питанням на питання» інтенсифікують у клієнта переживання, пов'язані з усвідомленням «заборонених» бажань. Їх обговорення наповнює простір відносин витісненими і пригніченими суб'єктивностями клієнта, його Іншими Я.

Обговорювання заборонених тем, символічне освоєння позицій людини, що може задовольняти пригнічені і витіснені бажання, дає подвійний результат. З одного боку, клієнт знайомиться з особливостями своєї психіки, починає ставитися до цих особливостей більш терпимо, в присутності Іншого допускає існування у себе різних «заборонених» імпульсів. З іншого боку, у нього зменшується спонукальна сила цих імпульсів, що, в свою чергу, пом'якшує почуття провини та сорому. Психотерапевтичну роботу такого роду можна вести з будь-якими несвідомими потягами, психотравмами або амбівалентними частинами особистості.

4. Клієнт самостійно освоює минулі, раніше заборонені позиції свого Іншого Я.

СКС як результат психотерапії відбувається саме на цьому етапі. Клієнт вводить в простір відносин свої пригнічені і витіснені суб'єктивності, експериментує з ними в дискурсі, освоює за допомогою мови колишні, раніше табуовані і заборонені, а частіше навіть невідомі позиції. Він отримує задоволення від символічного конституювання несвідомих частин своєї психіки, інтегрує їх в структуру суб'єкта. При цьому латентні бажання, з якими клієнт працював в символічному реєстрі, отримують ефект розрядки і ослаблення, а сама особистість потенціюється і набуває новий рівень енергійності.

Для ілюстрації процесу СКС наведемо фрагмент групової терапевтичної роботи. Цей фрагмент має не стільки методичний характер, скільки дескриптивний. Спонтанно виникла метафора дозволила об'єднати семіосфери учасників в поле спільних смислів, а також пом'якшила репресивний тиск Супер-Его у героїні історії. Останнє сприяло символічному конституюванню однією з її пригнічених частин. Власне, про це в історії.

У групі говорили про різні аспекти близьких відносин, про вплив минулого досвіду на сприйняття майбутнього життя. Одна з учасниць задалася реплікою-питанням, у відповідь на історію відносин, яка тільки не прозвучала. Ця репліка захопила увагу групи, викликала зосередженість, сфокусувала на слуханні. Учасниця не зверталася ні до кого конкретно, «говорила для себе», проте, її слухали з цікавістю. Складалося враження, що вона задає питання самій собі, розмірковує вголос:

- Чим старше стаю, тим більше думаю про моє першому досвіді. Що спонукало мене вступити в близькість з моїм першим чоловіком? Він мені ніколи не подобався, мене до нього не тягло, та й взагалі, мені тоді не хотілося сексу. Я була досить впевнена в собі, мене не турбувала думка однокласниць і поповнювати, як всі мої подрузи, лад жінок-неофіток в тому віці я не збиралася. Може цікавість підштовхнула? Не знаю ... А мій другий чоловік? Нічого, крім розчарувань, він не приніс мені. Невмілий коханець, з повною відсутністю моральних принципів, грубий – у мене про нього лише негативні спогади. Але справа навіть не в цьому. Зараз, будучи заміжною вже чотири роки, я все частіше думаю про те, що ж мені завадило утриматися від будь-яких сексуальних відносин до шлюбу і дочекатися свого чоловіка як першого чоловіка? Я дуже люблю його, він мені в усьому підходить, і я хочу не тільки дарувати йому себе, але і знати, що належала йому завжди, що я перед ним чиста, що він для мене єдиний чоловік і весь час був таким. Треба зізнатися самій собі, що я поспішила, і це нічого корисного мені не принесло. Неприємні спогади, та й годі. Не знаю навіть, до чого все це говорю. Напевно, та історія любові, яку ми тільки що почули, навіяла думку, що потрібно не тільки вміти любити, а й вміти чекати свого коханого. А секс з серії «щоб було» ... – в ньому немає ніякого сенсу, і зараз я вже розумію, що це не для мене.

Після цих слів виникла пауза. Учасники обмірковували сказане, а повисла тиша транслювала знаки питання. Задумався і я. Дійсно, як дізнатися, що виникло почуття і є та справжня і єдина любов? А якщо це, таке світле і наповнене почуття самої Саші (так звали героїню) до її чоловіка пройде, що вона буде говорити потім? І взагалі, до чого вона сформулювала свою думку зараз, в цій групі, з конкретно цим складом саме таким чином? Що вона хотіла сказати? Те, що вона не приймає себе в своєму минулому досвіді? Те, що відчуває себе недостатньо хорошою для чоловіка і, внаслідок цього, у неї народжується тривога? Те, що у неї перед чоловіком є почуття провини? Або її глибинні страхи зміщуються в концепт «я хочу бути правильною», тоді зі мною не станеться нічого поганого в майбутньому?

В учасників групи виникло багато емоцій і переживань; психотерапевтичний простір наповнився асоціаціями і новими думками у зв'язку зі сказаним Олександрю.

- Врешті-решт, можна собі зізнатися, що іноді відчуваєш звичайний сексуальний голод, – заговорила одна з учасниць, – хіба не буває так, коли хочеться чоловіка настільки сильно, що як тільки він потрапляє в зону досяжності, то немає ні сил, ні бажання себе стримувати? Тим більше, якщо він привабливий, обстановка відповідна, та до того ж він – твій хлопець, як це було у тебе! Який сенс себе звинувачувати в цьому? Було і було! Прекрасно, що було! А не було прекрасно, скажи спасибі, що взагалі це було (група розсміялася).

Я ж зловив себе на думці, що моїм станом опанувала якась невиразна тривога і теж ... почуття голоду, але не сексуального, а самого звичайного – харчового. Причому почуття це виникло раптово і сильно. Захотілося їсти. Але як це пов'язано з розповіддю Олександри? Адже вона говорить про жаль? Чи ні? Може її історію наповнюють інші почуття? Які хочеться заїсти, наприклад? Прикрити їх. Частина моєї уваги зачепилася за цей «голод» і не хотіла його відпустити. Голод, голод, голод ...

А може це Сашин голод? – я подивився на неї уважніше. Може в Саші знову зазвучало бажання тієї п'ятнадцятирічної дівчинки, яка колись експериментувала в сексуальній сфері? А тепер вона прагне заглушити цей поклик сексуальності? Дійсно, саме питання: «Навіщо я робила це тоді?» - чи не є він зміщеною спробою зрозуміти актуальні бажання? Мої думки крутилися навколо Сашиного монологу. Чи не питає Саша нас: «Навіщо я хочу зробити це зараз? Звідки в мені це бажання? Чим воно мотивовано. Все ж добре: чоловік, почуття до нього... Навіщо ж мені тоді інші чоловіки... були потрібні? Поясніть».

Мої думки крутилися навколо почуття голоду, поки воно саме, а також ідея життя як шляху не зістикувалися в одну об'єднуючу їх метафору:

- Саша, я хочу розповісти вам невелику історію – почав я. – Ось уявіть собі, що якась дівчина подорожує в автомобілі по довгій безлюдній дорозі. Абсолютно безлюдній: ні людей, ні машин. Їй все подобається: прекрасна траса, відмінні пейзажі, чудові види на захід, дика природа, але... бензобак не безрозмірний, в якийсь момент вона розуміє, що бензин закінчується, автомобіль глухне, і далі їй доведеться йти пішки. Нитка дороги втрачається в безкрайніх просторах. Зрідка пролітають птаці, далеко пробігають дикі тварини. Але все це дуже далеко. А поблизу немає жодної людини, ні, тим більше, населеного пункту. Навіть покажчиків немає. Їй доведеться йти і йти. «Скільки?» – вона навіть не може усвідомити. Попереду шлях, який здається нескінченним... Тим не менш, вона відправляється в дорогу. Якийсь час вона йде бадьорим кроком, але сили потихеньку залишають її. Сонце палить нещадно, хочеться пити і їсти. Стає нестерпно. І раптом, о диво! На гарячому від палючого сонця асфальті вона зауважує розірваний паперовий пакет з якоюсь їжею. Напевно, хтось викинув його з автомобіля, що проїжджав. Інакше, як він туди потрапив? Дівчина знаходить залишки якоїсь булочки, недопиту колу, трохи розсипаної по землі картоплі фрі. Вона настільки голодна, що не ставить собі ніяких питань. З'їдає все практично миттєво.

Куди тільки поділася її гидливість? Через кілька миттєвостей їй стає трохи легше. Вона переводить дух, відпочиває і відправляється далі. І хоч вона розуміє, що це не порятунок, а тимчасовий

перепочинок, але на якийсь час їй дійсно краще. Гостре почуття голоду вже не так турбує, додалося сил. Проте, дівчині ще треба йти і йти, і кінця і краю не видно. Через якийсь час їй знову недобре. Губи їй потріскалися, хочеться пити; живіт зводить від голоду.

Але раптом – далі я починаю навмисно перебільшувати, - цього не може бути – калюжа! Вона ніколи не думала, що буде пити прямо з калюжі, та ще з таким захватом. Боже, яке це насолода – пити! І нехай це вода брудна – їй уже все одно. Як вона втамовує спрагу! Виявляється водою можна не тільки напиться, але вона втамовує голод!... І тут, о диво, випадковий автомобіль. Водій підібрав її і довів до найближчого містечка. Там їй надали кімнату, накрили розкішний стіл. Вона потроху їсть, розповідає оточуючим людям перипетії своєї пригоди, а коли залишається наодинці з собою, вже лежачи в ліжку на чистому постільній білизні, починає думати: «Що мене спонукало почати їсти прямо з землі? Невже я не могла дочекатися такого розкішного столу. Адже я була впевнена, що мене врятують, і я не залишусь одна... »

Я трохи помовчав ...

Метафора була прозора, і учасники групи не тільки прийняли її, а й почали з нею працювати.

- Ви напевно хочете запитати, – почав молодий хлопець, – що було б з головною героїнею, якби вона не використовувала все те, що трапилося їй на шляху?

Метафора і питання до неї породили масу асоціацій і спровокували безліч відповідей.

- Ну-у-у ... якби вона не померла, – почала одна з жінок, – то, можливо, що їй не можна було б їсти ту їжу, яка чекала її в місті. Знаєте, у тих, хто довго голодує, повинен бути спеціальний вихід з голодування – особлива дієта і т.п. Тому, вона могла б навіть не скористатися всім тим, що їй запропонували. Їй, наприклад, могло стати погано від їжі внаслідок дисфункції шлунка.

- А у мене інша фантазія, – заявила одна з молодих дівчат, – мені, здається, що головна героїня оповідання накинулася б на їжу, почала б їсти руками (сміх в групі), ротом (сміх в групі), що приголомшила б тих людей, які так радо її зустріли. Можливо навіть, вони захотіли б випроводити її з міста. А знаєте чому? Їх налякала б її ненаситність!

- У цій історії мене не відпускає думка про хворобу, – заговорив один з чоловіків, – ті, хто системно ігнорують власні бажання, тим більше, при наявності об'єктів цих бажань – хворіють. Вони як би складують незадоволеність в тих органах, які відповідають за їх бажання і перестають бажати. Буває, що в подальшому у них розвивається якась хронічна болячка.

- А я думаю про подяки, – промовила жінка похилого віку, – це те почуття, яке дівчина могла б відчувати до кожного шматочка їжі, до кожного ковтку води, що підтримували її життя на протязі її перипетій. Мені здається, мова тут йде про подяки. Адже на дорозі, коли героїня була одна, знайдена їжа здавалося їй не менш смачною, ніж вишуканий стіл потім, в місті. Навіть якщо вона це через деякий час забула.

Олександра слухала всі ці висловлювання і асоціативні фантазії з якимось хвилюючим увагою:

- Тобто, ви хочете мені сказати, що я повинна бути вдячна тим чоловікам, які були у мене до чоловіка ??? – вона задумалась.

- І може бути, якщо б їх у мене не було, я могла б втратити свого чоловіка, тому що неадекватно могла б повести себе з ним або не мала б об'єктів для порівняння і тому не в повній мірі його оцінила? – вона знову зробив паузу, – ну добре... Ну а чого ж я задумалась про це тільки зараз, стільки років по тому? Адже ці думки ніколи не відвідували мене в перші роки подружнього життя?

- А може бути ти знову захотіла попити з брудної калюжі – зауважила молода дівчина і всі засміялися. І раптом її осінило: «Точно! Адже той, хто п'є з калюжі, стає козеням, або, як у твоєму випадку, кізкою – в будь-якому випадку тваринам. А у тварин, як відомо, і бажання тварини. Я відчуваю, що в тобі знову прокинулися тваринні бажання, коза ти наша» – вона погрозила пальчиком головній героїні.

А та випалила, крізь сміх, у відповідь:

- А що? Є щось привабливе в брудній калюжі і в... брудному сексі.

І, через деякий час:

- Дякуємо! Я хочу побути в цьому стані, – вона закінчила.

Наведена історія ілюструє як за допомогою метафори і допоміжних позитивних почуттів до подій минулого (подяки, в даному випадку), можна ввести в простір обговорення витіснені бажання. Важливим є те, що Олександра отримала прийняття і підтримку себе як людини, яка має право на «такі бажання». Право не тільки «говорити про них», а й «втїлити їх, якщо захоче». Такий підхід знімає навантаження почуття провини і боргу, надає певну свободу в поведінці, що створює атмосферу довіри в групі, а також підсилює і робить більш зрілим Его самих учасників. Посилення Его відбувається за рахунок того, що воно долає тривогу, викликану Суперого, і вивільняється від частини його репресивного впливу. Результатом стає здатність Его утримувати в поле усвідомлення і приймати «заборонені» бажання. Більш того, людина навчається робити це публічно, в атмосфері

терапевтичної групи, а потім і в ситуаціях з іншими людьми. Вона набуває соціальної зрілості і сили, що дозволяє їй витримувати спроектований на інших людей самоосуд.

Висновки. Для нас подібні результати є прикладами терапевтичних ефектів, що відносяться до СКС. Саме СКС дозволяє клієнту перевизначати самого себе, об'єктивувати і привласнювати в мові і в просторі терапевтичних відносин пригнічені або витіснені суб'єктності. Саме промовляння «заборонених» бажань перед обличчям групи тягне відреагування і часткове або повне їх задоволення. СКС дозволяє пережити почуття задоволення від розрядки внутрішньої напруги і наповнює Суб'єкта новими суб'єктностями. Останні, будучи усвідомленими, інтегруються в психічному просторі клієнта в його єдине Я і розкривають останнє, як множину сутність.

Список використаних джерел

1. Гуссерль Э. Амстердамские доклады. Феноменологическая психология. / Э. Гуссерль // Логос. – М., 1992. – №3. – С. 62-80.
2. Делёз Ж. Логика смысла / Жиль Делёз. *Theatrum philosophicum* / Мишель Фуко; пер с фр. – М.: Раритет; Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 480 с.
3. Деррида Ж. Письмо и различие / Ж. Деррида. – СПб. : Академический проект, 2001. – 432 с.
4. Динсмор Дж. Ментальные пространства с функциональной точки зрения/ Дж. Динсмор // Язык и интеллект. – М.: Прогресс, 1996. – С. 385-411.
5. Каліна Н.Ф. Символічне конституювання суб'єкта в психотерапії / Н. Ф. Каліна, В. Р. Кейсельман (Дорожкін) // Людина. Суб'єкт. Вчинок. – К. : Либідь, 2006. – С. 144–157
6. Кейсельман (Дорожкін) В.Р. Грани альтруизма / В.Р. Кейсельман (Дорожкін). – Киев : Феникс, 2016. – 320 с.
7. Кейсельман (Дорожкін) В.Р. Котерапия: групповые феномены, методы, эффекты / В.Р. Кейсельман (Дорожкін). – СПб. : Речь, 2007. – 192 с.
8. Кейсельман (Дорожкін) В.Р. Котерапия и практика консультирования / В.Р. Кейсельман (Дорожкін). – Киев : Ваклер, 2001. – 184 с.
9. Лакан Ж. Инстанция буквы в бессознательном или судьба разума после Фрейда /Ж.Лакан. – М.:Логос», 1997.–184с.
10. Лакан Ж. Семинары, Книга I : Работы Фрейда по технике психоанализа (1953/54) / Ж. Лакан ; пер. с фр. М. Титовой ; А. Черноглазова (Приложения). – М. : Гнозис, Логос, 1998. – 432 с.
11. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф // Язык и интеллект. – М.: Прогресс, 1996. – С. 143-184.
12. Мазин В. Стадия зеркала Жака Лакана / В. Мазин. – СПб. : Алетейя, 2005. – 160 с.
13. Мотрошилова Н.М. Анализ «предметностей» сознания в феноменологии Гуссерля Э. / Н.М. Мотрошилова // Проблема сознания в современной западной философии. – М.: Наука, 1989. – С. 63-98.
14. Перлз Ф. Гештальт-подход и свидетель терапии / Ф. Перлз. – М. : «Либрис», 1996. –240 с.
15. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
16. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение Тюрмы / М. Фуко. – М.: «Ad Marginem», 1999. – 479 с.
17. Шерман Р. Структурированные техники семейной и супружеской терапии : руководство / Р. Шерман, Н. Фредман. – М. : Класс, 1997. – 336 с.

Reference transliterated

1. Gusserl' Je. Amsterdamskie doklady. Fenomenologicheskaja psihologija / Je. Gusserl' // Logos. – М., 1992. – №3. – С. 62-80.
2. Deljoz Zh. Logika smysla / Zhil' Deljoz. *Theatrum philosophicum* / Mishel' Fuko; per s fr. – М.: Raritet; Ekaterinburg: Delovaja kniga, 1998. – 480 s.
3. Derrida Zh. Pis'mo i razlichie / Zh. Derrida. – SPb. : Akademicheskij proekt, 2001. – 432 s.
4. Dinsmor Dzh. Mental'nye prostranstva s funkcional'noj tochki zrenija/ Dzh. Dinsmor // Jazyk i intellekt. – М.: Progress, 1996. – С. 385-411.
5. Kalina N.F. Symvolichne konstytuvannja sub'jekta v psyhoterapii / N. F. Kalina, V. R. Kejsel'man (Dorozhkin) // Ljudyna. Sub'jekt. Vchynok. – К. : Lybid', 2006. – С. 144–157
6. Kejsel'man (Dorozhkin) V.R. Grani al'truizma / V.R. Kejsel'man (Dorozhkin). – Kiev : Feniks, 2016. – 320 s.
7. Kejsel'man (Dorozhkin) V.R. Koterapija: gruppovye fenomeny, metody, jeffekty / V.R. Kejsel'man (Dorozhkin). – SPb. : Rech', 2007. – 192 s.
8. Kejsel'man (Dorozhkin) V.R. Koterapija i praktika konsul'tirovanija / V.R.Kejsel'man (Dorozhkin). –Kiev: Vakler, 2001.–184s.
9. Lakan Zh. Instancija bukvy v bessoznatel'nom ili sud'ba razuma posle Frejda / Zh. Lakan. – М.: «Logos», 1997. – 184 s.
10. Lakan Zh. Seminary, Kniga I : Raboty Frejda po tehnikе psihoanaliza (1953/54) / Zh. Lakan ; per. s fr. M. Titovoj ; A. Chernoglazova (Prilozhenija). – М. : Gnozis, Logos, 1998. – 432 s.
11. Lakoff Dzh. Kognitivnaja semantika / Dzh. Lakoff // Jazyk i intellekt. – М.: Progress, 1996. – С. 143-184.
12. Mazin V. Stadija zerkala Zhaka Lakana / V. Mazin. – SPb. : Aletejja, 2005. – 160 s.
13. Motroshilova N.M. Analiz «predmetnostej» soznaniya v fenomenologii Gusserlja Je. / N.M. Motroshilova // Problema soznaniya v sovremennoj zapadnoj filosofii. – М.: Nauka, 1989. – С. 63-98.
14. Perlz F. Geshtal't-podhod i svidetel' terapii / F. Perlz. – М. : «Libris», 1996. –240 s.
15. Tytarenko T.M. Zhyttjevyj svit osobystosti: u mezhah i za mezhamy budennosti / T.M.Tytarenko. – К.: Lybid', 2003. – 376s.
16. Fuko M. Nadzirat' i nakazyvat'. Rozhdenie Tjur'my / M. Fuko. – М.: «Ad Marginem», 1999. – 479 s.
17. Sherman R. Strukturirovannye tehniki semejnoi i supruzheskoj terapii : rukovodstvo / R. Sherman, N. Fredman. – М. : Klass, 1997. – 336 s.